

RAZVOJ SLUŽBI ZA ŽRTVE U SRBIJI

2006 / 2007

Fond za podršku
civilnom društvu u Srbiji

Projekat finansira Evropska
unija, a realizuje Evropska
agencija za rekonstrukciju

Naziv projekta:
Razvoj službi za žrtve u Srbiji

jun 2007.

Izdaje:
Viktimološko društvo Srbije

Tel/fax: 011-30-342-32

E-mail: vds@eunet.yu

Web site: www.vds.org.yu

U pripremi i pisanju publikacije su učestvovali:

Prof. dr Dušan Cotić
Prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović
Mr Sanja Čopić
Jasmina Nikolić
Marina Kovačević
Sanja Jović
Danijela Bjelić

Idejno rešenje korica i kompjuterska obrada:
Aleksandar Popović

Tiraž
600

Sadržaj

Viktimološko društvo Srbije: deset godina postojanja	2
Razvoj službi za žrtve u Srbiji	6
Podrška žrtvama kriminaliteta	6
Istraživanje službi za žrtve	7
Treninzi	8
Osnivanje službi za žrtve van Beograda	9
Informativni materijal	9
Zalaganje za podizanje društvene svesti o žrtvama i promene zakona i prakse	10
Saradnja	11
Ostale aktivnosti Viktimološkog društva Srbije u 2006/2007. godini	12
Restorativna pravda i prava žrtava	12
Edukacija	12
Istraživanja	13
Program Istina i pomirenje	14
Izdavačka delatnost	15
VDS biblioteka	15
Ko je pomogao rad VDS u 2006/2007. godini	15
Možete li i Vi da pomognete naš rad?	15
Kako Vi/Vaša organizacija ili institucija možete da pomognete?	16

Viktimološko društvo Srbije: deset godina postojanja

Viktimološko društvo Srbije (VDS) osnovano je 12. novembra 1997. godine kao nezavisno i neprofitno udruženje građana. Cilj osnivanja VDS bio je da okupi što veći broj istraživača, eksperata, praktičara i aktivista, zainteresovanih da rade na razvoju viktimologije i unapređenju prava žrtava kriminaliteta, rata i kršenja ljudskih prava, bez obzira na njihov pol, versku i religijsku pripadnost, politička opredeljenja ili druge karakteristike. Osnivanjem Viktimološkog društva Srbije ostvaren je, između ostalog, i kontinuitet sa aktivnostima Jugoslovenskog viktimološkog društva u Srbiji, koje je sa raspadom SFRJ prestalo da postoji. U vreme osnivanja, Viktimološko društvo Srbije je imalo 37 članova, a danas je taj broj 91.

Ubrzo po osnivanju, odnosno 1999. godine, VDS je postalo član Svetskog viktimološkog društva, a 2004. godine i Evropskog foruma službi za žrtve. Od decembra 2005. godine VDS je član ISPAC-a (Međunarodni naučni i stručni savet programa UN za prevenciju kriminaliteta i krivično pravosuđe). Tokom proteklih deset godina rada, Viktimološko društvo je ostvarilo saradnju sa službama za žrtve kriminaliteta, nevladinim organizacijama, institutima i univerzitetima, kako u zemlji tako i u inostranstvu.

U Srbiji, saradnja se posebno ostvaruje preko mreže organizacija koje pružaju pomoć ženama-žrtvama nasilja i drugim žrtvama kriminaliteta, u okviru Asocijacije Zajednička akcija ZA istinu i pomirenje, kao i na bazi potpisanih sporazuma o saradnji. VDS je član Republičkog tima za borbu protiv trgovine ljudima.

Saradnja u inostranstvu posebno je razvijena sa pojedincima i organizacijama u Norveškoj, Velikoj Britaniji, Belgiji, Holandiji, Makedoniji, BiH, Hrvatskoj, Sloveniji, Austriji, Mađarskoj, Slovačkoj, Češkoj Republici, Nemačkoj, Italiji, SAD, Južnoj Africi, Australiji, Indiji, Izraelu, Japanu, Albaniji, Ukrajini i Moldaviji. VDS tesno sarađuje sa međunarodnim viktimološkim institutima u Tilburgu (Holandija) i Mitu (Japan).

Viktimološko društvo Srbije je od samog početka bilo organizovano po modelu Svetskog viktimološkog društva i nacionalnih viktimoloških društava u drugim zemljama, ali su vremenom njezina organizacija i način funkcionisanja prilagođavani potrebama i uslovima u Srbiji. Aktivnosti Viktimološkog društva Srbije danas obuhvataju čitav niz delatnosti koje se, sa izuzetkom opštih poslova, obavljaju u okviru dve organizacione jedinice: VDS info i podrška žrtvama i VDS centar za istraživanja i edukaciju. Iako međusobno tesno povezane, ove dve jedinice imaju različite prioritete. VDS info i podrška je prioritetno orijentisana ka praksi, odnosno ka pružanju neposredne pomoći i podrške žrtvama, dok VDS centar za istraživanje i edukaciju ima pre svega za cilj razvoj teorije i unapređenje prava žrtava na širem društvenom planu. U okviru VDS centra za istraživanje i edukaciju razvijen je i poseban program koji se bavi istinom i pomirenjem i koji ima za cilj dolaženje do modela istine i pomirenja koji odgovara Srbiji.

Tokom deset godina postojanja u okviru VDS je urađeno 57 projekata, kao i čitav niz drugih aktivnosti. VDS je učestvovalo u realizaciji 4 regionalna

i 12 međunarodnih projekata. Realizovano je 11 istraživanja, od čega četiri međunarodna. Viktimološko društvo je sprovedlo prva istraživanja rasprostranjenosti nasilja u porodici i trgovine ljudima, kao i prvo istraživanje službi za žrtve kriminaliteta u Srbiji. Organizovano je šest međunarodnih konferencija, od čega tri na temu žrtava rata i istine i pomirenja, jedna na temu nasilja u porodici, jedna o trgovini ljudima i jedna o alternativnim sankcijama. Organizovan je i veći broj okruglih stolova, tribina, seminara i treninga. Uz to, tokom deset godina postojanja objavljeno je i sedam knjiga iz različitih oblasti viktimologije od čega su tri objavljene i na srpskom i na engleskom jeziku.

U aktivnosti koje su realizovane tokom deset godina postojanja bilo je uključeno 46 članova, odnosno oko polovine sadašnjeg članstva VDS. Članovi su redovno informisani o aktivnostima i inicijativama VDS putem elektronske pošte, a od 2003. godine VDS ima i svoju stranicu na internetu koja se redovno ažurira. Članovima, kao i studentima i istraživačima van VDS, na raspolaganju je i viktimološka biblioteka koja je u proteklih deset godina stvarana uglavnom putem poklona iz zemlje i inostranstva.

Viktimološko društvo Srbije je za deset godina svog postojanja iniciralo pokretanje čitavog niza novih programa značajnih za unapređenje prava žrtava u Srbiji. Mnogi od njih su imali pionirski karakter i doveli su do značajnih promena na širem društvenom planu. Kao najznačajnije rezultate desetogodišnjeg rada možemo da izdvojimo sledeće:

- Novo zakonodavstvo o žrtvama;
- Poboljšanje položaja žena u zatvoru i bolji tretman žena žrtava nasilja koje su ubile nasilnike;
- Osnivanje prve opšte službe za žrtve kriminaliteta u Srbiji;
- Pokretanje prvog srpskog časopisa o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu *Temida*;
- Koordinacija inicijativa civilnog društva i iniciranje traganja za novim pristupom bavljenju istinom i pomirenjem u Srbiji;
- Iniciranje i redovno obeležavanje Međunarodnog dana žrtava;

- Uključivanje podataka o žrtvama u pravosudnu statistiku;
- Uključivanje viktimologije kao posebnog predmeta na fakultetima u Srbiji;
- Razvijanje kurseva za stručnjake koji rade sa žrtvama;
- Povećanje društvene vidljivosti žrtava kriminaliteta i službi za žrtve.

Kao rezultat inicijative i konkretnih predloga VDS, pretežno sačinjenih još 1998. godine, i kasnijih zalaganja za njihovo usvajanje, zakonske odredbe o žrtvama u Srbiji danas su u velikoj meri u skladu sa međunarodnim standardima. To se posebno odnosi na odredbe o nasilju u porodici, trgovini ljudima, seksualnom nasilju i zaštiti žrtava od sekundarne viktimizacije u krivičnom postupku. Nasilje u porodici je od 2002. godine propisano kao krivično delo, a 2005. godine su u Porodični zakon unete mere zaštite od nasilja u porodici. Mera zaštite, posebno značajna za žrtve nasilja uneta je i u novi zakon o prekršajima - zabrana pristupa oštećenom, objektima ili mestu izvršenja prekršaja. Izmenama KZ iz 2002. godine po prvi put je inkriminisano silovanje u braku, a izmene koje su stupile na snagu usvajanjem novog Krivičnog Zakonika 2005. godine, odnose se na strože kažnjavanje za seksualne delikte, posebno ukoliko su izvršeni prema deci i nemoćnim licima, nov koncept krivičnog dela silovanja kojim se obezbeđuje jednak pravna zaštita svih žrtava ovog krivičnog dela bez obzira na pol i seksualnu orientaciju, nov način definisanja radnje izvršenja kojim se obezbeđuje adekvatnija krivičnopravna zaštita i slično. Zalaganje za izmene zakona u vezi sa seksualnim deliktima rezultiralo je i time da je cela glava koja predviđa ova krivična dela dobila novi naziv – krivična dela protiv polnih sloboda. Krivično delo trgovine ljudima je uneto u Krivični zakon Srbije 2003. godine, dok je odredba o odlaganju deportacije žrtava trgovine ljudima uneta u Zakon o prekršajima. Najzad, predloži izmenu u pogledu pružanja bolje zaštite žrtvama kriminaliteta u krivičnom postupku rezultirali su izmenama procesnog zakonodavstva koje su došle do izražaja u novom Zakoniku o krivičnom postupku koji je stupio na snagu u junu 2007. godine.

Viktimološko društvo Srbije je odmah po osnivanju, 1998. godine, pokrenulo prvi, i još uvek jedini, srpski časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu koji je dobio naziv po grčkoj boginji pravde Temidi. Časopis *Temida* izlazi redovno, četiri puta godišnje, od 1998. godine, a od 2002. godine finansiran je od strane Ministarstva nauke Republike Srbije. Časopis je dostupan kako u štampanom tako i u elektronskom obliku. Elektronska verzija je dostupna na Internet stranicama Ministarstva nauke, www.mntr.sr.gov.yu, Narodne biblioteke, www.nbs.bg.ac.yu, kao i na internet stranici Viktimološkog društva Srbije, www.vds.org.yu. *Temida* objavljuje naučne i stručne radove domaćih i stranih autora, koji za svoj predmet imaju problem žrtava kriminaliteta, rata, kršenja ljudskih prava i drugih oblika stradanja, sa posebnim naglaskom na nasilje nad ženama i decom, i marginalizovanim grupama. Posebna pažnja posvećuje se svim oblicima rodno zasnovanog nasilja, a posebno nasilju u porodici i trgovini ljudima. *Temida* je kategorisana kao naučni časopis od strane Ministarstva nauke Republike Srbije.

Rezultati istraživanja koje je sprovelo VDS bili su prezentirani najširoj javnosti i značajno su doprineli kako razvoju teorijskih znanja, tako i podizanju vidljivosti problema žrtava i promenama zakona i prakse. Podizanju vidljivosti problema i prava žrtava doprinele su i kampanje *Manifest za promene i Stop nasilju*, kao i okrugli stolovi o nasilju u porodici, trgovini ljudima, istini i pomirenju i restorativnoj pravdi. Podizanju svesti stručne javnosti posebno su doprinela obraćanja Viktimološkog društva sudovima u svojstvu prijatelja suda. To je bilo od posebnog značaja za poboljšanje pravnog položaja žena žrtava nasilja koje su ubile nasilnike.

VDS je nakon osnivanjainiciralo i vođenje podataka o žrtvama krivičnih dela u okviru krivičnopravne statistike. Ova inicijativa je delimično prihvaćena i od 2007. godine pravosudna statistika u Srbiji po prvi put obuhvata i podatke o broju žrtava, polu i starosti žrtve. Takođe, od svog osnivanja VDS se zalagalo da viktimologija počne da se izučava kao poseban predmet na fakultetima u Srbiji. Ti napori su rezultirali uvođenjem viktimologije kao posebnog predmeta najpre na Pravnom fakultetu u Nišu, a potom i na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu. Pored toga, u okviru samog Viktimološkog društva razvijeni su kursevi namenjeni stručnjacima i aktivistima nevladinih organizacija koji u praktičnom radu dolaze u kontakt sa žrtvama.

2003. godine u okviru VDS osnovana je prva služba za žrtve kriminaliteta – *VDS info i podrška žrtvama*, koja pruža pomoći podršku žrtvama oba pola, i koja u svom radu primenjuje standarde Evropskog foruma službi za žrtve. VDS je 2002. godine pokrenulo kampanju pod nazivom *Amnestija za žrtve: dokle robijom na robiju*. U okviru ove kampanje VDS se zalaže za pomilovanje žena koje su, braneći se od nasilja, lišile života svoje nasilnike. Kao rezultat ove kampanje do sada je pomilovano 6 žena.

Na inicijativu Viktimološkog društva Srbije 10. juna 2005. godine u Beogradu je osnovana Asocijacija Zajednička akcija ZA istinu i pomirenje. Asocijaciju je osnovalo 20 malih i srednjih nevladinih organizacija i nekoliko pojedinaca, s ciljem razvijanja novog, inkluzivnog i nekonfliktnog pristupa u bavljenju prošlošću. Tokom 2005., 2006. i 2007. godine održano je sedam sastanaka i tri seminara u različitim gradovima u Srbiji, a Asocijaciji se pridružio veći broj članova, i ona sada ima 76 članova i članica. Nevladine organizacije i pojedinci okupljeni oko ideja koje promoviše Asocijacija, bave se pružanjem pomoći i podrške žrtvama i učesnicima rata, prikupljanjem dokumentacije i svedočenja, i njihovim prezentiranjem javnosti preko tribina, izložbi, dokumentarnih filmova, putujućih filmskih festivala i slično, edukacijom, kampanjama, istraživanjima, projektima pogranične i prekogranične saradnje i drugim aktivnostima koje

doprinose otvaranju javne rasprave i društvenog dijaloga, kao i uspostavljanju narušenih odnosa u društvu.

Nakon deset godina postojanja sa ponosom možemo konstatovati da smo ispunili dobar deo planova koje smo imali na umu kada smo počeli sa radom. Ipak, iako ima razloga za zadovoljstvo, pred nama je još uvek puno posla kako bi ostvareni pomaci na zakonodavnem i teorijskom planu bili društveno vidljiviji i kako bi njihovi efekti na ostvarivanje prava žrtava u praksi bili veći. U tom smislu prioriteti Viktimološkog društva Srbije u narednom periodu biće okrenuti praćenju primene zakona i predlaganju daljih izmena zakona i prakse, razvijanju mreže službi za žrtve kriminaliteta i mreže organizacija koje se bave istinom i pomirenjem u Srbiji,

razvoju službi za svedoke i za decu žrtve, razvoju viktimološkog podmlatka, kao i razvoju istraživačkih i edukacijskih resursa i potencijala.

U 2008. godini, Viktimološko društvo će imati čast da bude domaćin godišnje konferencije Evropskog foruma službi za žrtve i da na taj način dâ svoj doprinos povratku Srbije u Evropu i evropskim integracijama. Iskreno se nadamo da će to imati pozitivne efekte na dobrobit svih građana, a posebno na poboljšanje ukupnog položaja žrtava u Srbiji.

Prof. dr Dušan Cotić,
predsednik VDS

Prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović,
direktorka VDS

Razvoj službi za žrtve u Srbiji

Projekat „Razvoj službi za žrtve u Srbiji“, koji finansira EU, realizuje Evropska agencija za rekonstrukciju, sprovodi Konzorcijum Centar za razvoj neprofitnog sektora i Fond centra za demokratiju u okviru programa “Fond za podršku civilnom društvu u Srbiji”, realizovalo je VDS u periodu od 7. jula 2006. do 7. jula 2007. godine.

Osnovni ciljevi projekta bili su:

- ✓ poboljšanje položaja žrtava i svedoka u Srbiji sa posebnim akcentom na osetljive žrtve i svedoke kao što su žene, deca, osobe sa invaliditetom i Romi;
- ✓ osnivanje službi za žrtve u drugim gradovima u Srbiji;
- ✓ jačanje saradnje između vladinog i nevladinog sektora;

✓ implementacija principa rada Evropskog foruma službi za žrtve u Srbiji i lobiranje za zakonske promene koje se odnose na žrtve sa posebnim akcentom na osetljive kategorije žrtava.

Radi ostvarivanja pomenutih ciljeva realizovane su sledeće aktivnosti:

- ✓ pružanje podrške žrtvama kriminaliteta
- ✓ istraživanje službi za žrtve
- ✓ treninzi
- ✓ osnivanje službi za žrtve van Beograda
- ✓ štampanje informativnog materijala
- ✓ zalaganje za podizanje društvene svesti o žrtvama i promene zakona i prakse.

Podrška žrtvama kriminaliteta

Služba *VDS info i podrška žrtvama* počela je sa radom 2003. godine. Namenjena je žrtvama kriminaliteta, i to kako ženama tako i muškarcima. Žrtvama kriminaliteta pružaju se:

- informacije o njihovim pravima i načinu njihovog realizovanja,
- emocionalna podrška,
- upućivanje na druge službe/organizacije u zavisnosti od konkretnih potreba žrtve i podrška na sudu.

Usluge se pružaju osobama starijim od 14 godina, dok se pomoć i podrška deci mlađoj od 14 godina pružaju posredno, preko roditelja ili drugih lica, što podrazumeva i podizanje svesti o deci žrtvama, uključujući pružanje informacija o specifičnim

reakcijama i procesu oporavka deteta i upućivanje na odgovarajuće službe.

Usluge koje žrtvama kriminaliteta nudi Služba su besplatne. Osnovni principi kojima se u radu rukovodi osoblje Službe su poverenje, poštovanje žrtve, njenih prava, potreba, osećanja i volje, kao i poverljivost informacija koje žrtve koje nas kontaktiraju daju što su ujedno i principi rada Evropskog foruma službi za žrtve.

U 2006. godini Služba *VDS info i podrška žrtvama* primila je ukupno 311 poziva od strane 103 osobe. Većina osoba je bila ženskog pola, i to njih 76 ili 74%. Službi se obratilo 27 muškaraca odnosno 26% od ukupnog broja žrtava. Oko polovine

broja osoba koje su se obratile Službi bile su iz Beograda, dok je nešto više od jedne trećine osoba koje su kontaktirale Službu (34%) bilo iz drugih mesta u Srbiji.

U periodu od 1. januara do 1. juna 2007. godine Služba *VDS info i podrška žrtvama* je primila 168 poziva od strane 120 osoba. Pozivi su primljeni od 79 osoba ženskog pola i 41 muškarca. Uočava se da se u prvih pet meseci 2007. godine Službi obratilo više osoba nego tokom cele 2006. godine..

Nasilje u porodici je bio najčešći razlog za obraćanje Službi *VDS info i podrška žrtvama*. Zatim, Službi su se obraćale žene žrtve nasilja u porodici koje su braneći se od nasilja izvršile krivično delo, žrtve nasilja na radnom mestu, kao i žrtve drugih krivičnih dela.

Žene žrtve nasilja u porodici koje su, braneći se od nasilja izvršile krivično delo, Službi su se obraćale direktno ili posredno, preko roditelja. Pored pružanja pomoći i podrške u ostvarivanju uslovnog otpusta i pomilovanja, Služba je, u zavisnosti od konkretnih potreba, pružala i druge vidove pomoći i podrške (informacije, emotivnu podršku i slično. Osim toga, Predsedniku Republike Srbije upućena su pisma podrške molbama za pomilovanje koje su podnele dve žene koje se nalaze na izdržavanju zatvorske kazne.

Ostali povodi za obraćanje Službi bili su: nasilje van radnog mesta i porodice, prevara, pretnje, praćenje i uznemiravanje, sumnja na trgovinu ljudima i njeno sprečavanje, nasilno useljenje/iseljenje, nasilje u školi, nesavesno lečenje bolesnika i narkomanija. Građani su se obraćali Službi i tako što su tražili informacije o određenim procedurama, postupcima i načinima da ostvare određena prava ili interes.

Žrtve su se najčešće obraćale zbog jednog oblika viktimizacije kome su bile izložene, dok su se u nekoliko slučajeva javljale osobe koje su bile žrtve dva ili više oblika viktimizacije. Nekada bi novi problemi nastajali u procesu rešavanja primarnog problema, a nekada bi nam se osoba, nakon što smo joj pomogli vezano za prvo bitno obraćanje, обратila ponovo sa poverenjem u Službu da će joj ponovo pružiti adekvatnu pomoć i podršku.

Pored toga, nakon obuke prve grupe volontera za podršku žrtvama na sudu, Služba *VDS info i podrška žrtvama* počela je da pruža podršku žrtvama i njihovim porodicama pre, za vreme i posle suđenja. Volonteri su obučeni da mogu da pružaju potrebne informacije vezane za sudske postupak, položaj i ulogu svih učesnika u sudsakom postupku kao i informacije vezane za mesto žrtve u njemu. Takođe, volonteri mogu da pruže informacije o izgledu sudnice, rasporedu prostorija u zgradama suda i razne druge praktične informacije.

Istraživanje službi za žrtve

U okviru projekta *Razvoj službi za žrtve u Srbiji* sprovedena su dva istraživanja.

Prvo istraživanje se odnosilo na službe i organizacije u Srbiji koje pružaju pomoć žrtvama kriminaliteta. Predmet ovog istraživanja bile su postojeće organizacije koje pružaju pomoć žrtvama kriminaliteta u Srbiji. Ciljevi istraživanja bili su: identifikovanje organizacija koje pružaju pomoć žrtvama kriminaliteta u gradovima u Srbiji; prikupljanje podataka o organizacijama relevantnim za korisnike; pravljenje direktorijuma organizacija koje pružaju pomoć žrtvama kriminaliteta u Srbiji

na osnovu prikupljenih podataka. Istraživanjem je obuhvaćeno 46 gradova i dobijeni su podaci o 110 organizacijama.

Drugo istraživanje se odnosilo na organizacije koje rade sa decom i specijalizovane organizacije za osobe sa invaliditetom i Rome u Beogradu. Predmet ovog istraživanja su bile postojeće organizacije namenjene navedenim kategorijama. Ciljevi istraživanja bili su: identifikovanje organizacija koje rade sa decom i specijalizovanim

organizacija za osobe sa invaliditetom i Rome u Beogradu; prikupljanje podataka o organizacijama relevantnim za korisnike; prikupljanje podataka o tome šta se nudi pomenutim kategorijama kada su žrtve

kriminaliteta i pravljenje direktorijuma organizacija koje rade sa ovim kategorijama u Beogradu na osnovu prikupljenih podataka. Ovim istraživanjem dobijeni su podaci o 33 organizacije.

Treninzi

Tokom 2006. i prve polovine 2007. godine realizovana su tri treninga: trening za volontere Službe *VDS info i podrška žrtvama* za pružanje podrške žrtvama na sudu, bazični trening za volontere Službe *VDS info i podrška žrtvama* i trening za koordinatorе službi za žrtve.

Trening za rad sa žrtvama na sudu

U decembru 2006. godine održan je trening za rad sa žrtvama na sudu. Trening je prošlo 5 volonterki Službe *VDS info i podrška žrtvama*. Ciljevi ovog treninga bili su da volonterke Službe nauče da pružaju podršku žrtvama na sudu, kao i da prate suđenja i pišu izveštaje sa njih. Tokom treninga volonterke su stekle znanja koja se odnose na mesto i ulogu Vikičimološkog društva Srbije pri podršci svedocima; vikičimizaciju, revikičimizaciju i sekundarnu vikičimizaciju i potrebe svedoka; međunarodne standarde u zaštiti od sekundarne vikičimizacije i službe za žrtve u svetu; žrtve i svedoke u krivičnopravnom sistemu; organizaciju rada Posebnog odeljenja Okružnog suda u Beogradu za suzbijanje organizovanog kriminala; posmatranje suđenja i pisanje izveštaja; kao i način pružanja podrške svedocima na sudu.

Bazični trening za volontere Službe VDS info i podrška žrtvama

Početkom 2007. godine realizovan je bazični trening za volontere za rad u Službi *VDS info i podrška žrtvama*. Cilj

ovog treninga bio je da volonterke steknu potrebna znanja za rad sa žrtvama kriminaliteta, pre svega u smislu pružanja pomoći i podrške putem telefona. Tokom treninga volonterke su stekle znanja koja se odnose na: prepoznavanje žrtava krivičnog dela; posledice i uticaj krivičnog dela na žrtvu; potrebe

žrtava i o tome šta im služba za pomoć žrtvama nudi; kojim žrtvama kriminaliteta su namenjene usluge Službe; veštine komunikacije; položaj žrtve u pravnom sistemu i službama za žrtve u svetu; faze oporavka posle traumatičnog događaja i upoznavanje sa drugim vladinim i nevladinim organizacijama koje pružaju pomoć žrtvama u Beogradu i Srbiji. Treninge je prošlo 8 volonterki, koje su potom uključene u rad Službe.

Trening za koordinatorе službi za žrtve

Maja i juna 2007. godine organizovan je trening za koordinatorе službi za žrtve. Cilj treninga bio je osposobljavanje organizacija za rad sa žrtvama kriminaliteta oba pola. Trening su prošle 3 osobe iz organizacije „Žene u akciji“ iz Velike Plane i 2 osobe iz organizacije „SOS telefon za žene i decu žrtve nasilja“ iz Niša.

Osnivanje službi za žrtve van Beograda

Nakon istraživanja službi i organizacija u Srbiji koje pružaju pomoć žrtvama kriminaliteta, krenulo se sa pripremnim aktivnostima za osnivanje službi za žrtve van Beograda koje će pružati podršku žrtvama različitih oblika kriminaliteta oba pola i

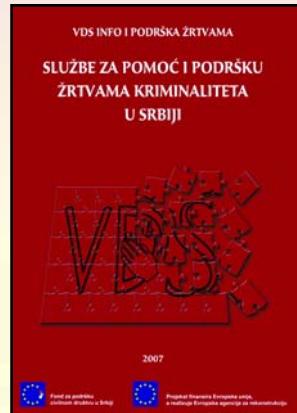
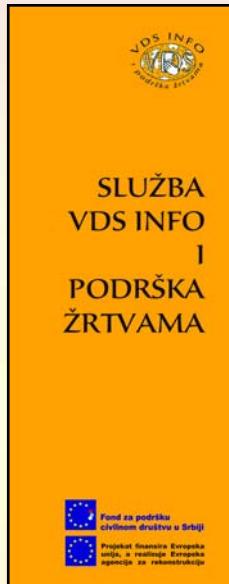
pridržavaće se standarda Evropskog foruma službi za žrtve, i to u dva grada u Srbiji. Imajući u vidu rezultate istraživanja službi za žrtve u Srbiji, identifikovane su dve organizacije: „Žene u akciji“ iz Velike Plane i „SOS telefon za žene i decu žrtve nasilja“ iz Niša, nakon čega se započelo sa konsultacijama i organizacijom treninga. Na treningu je dogovoren da ove organizacije prošire svoju ciljnu grupu na sve žrtve kriminaliteta. Nakon treninga za koordinatore službi za žrtve, otpočelo se sa pripremom za javnu promociju i početak rada službi za žrtve u ovim mestima. Javne promocije, koje su imale za cilj obaveštavanje javnosti o početku rada ovih službi, održane su krajem juna 2007. godine uz prisustvo predstavnika državnih i nevladinih organizacija, kao i predstavnika medija.

Informativni materijal

U okviru projektnih aktivnosti štampano je nekoliko postera, informativnih brošura i publikacija sa korisnim informacijama za žrtve i osobe koje im pružaju pomoć, i to: dva postera čija sadržina treba da navede žrtve da se prepoznaaju kao žrtve i obrate Službi *VDS info i podrška žrtvama*, brošura *Služba VDS info i podrška žrtvama* i publikacije: *Službe za pomoć i podršku žrtvama kriminaliteta u Srbiji*, *Organizacije koje rade sa decom i specijalizovane organizacije za osobe sa invaliditetom i Rome u Beogradu* i *Žrtve i svedoci u krivičnopravnom sistemu*.

Brošura *Služba VDS info i podrška žrtvama* sadrži informacije o tome ko i na koji način može da kontaktira Službu *VDS info i podrška žrtvama* i šta Služba nudi.

Publikacije *Službe za pomoć i podršku žrtvama kriminaliteta u Srbiji* i *Organizacije koje rade sa decom i specijalizovane organizacije za osobe sa invaliditetom i Rome u Beogradu* sadrže

osnovne informacije o organizacijama (nevladinim organizacijama i državnim institucijama) u Srbiji, odnosno o organizacijama za decu i specijalizovanim organizacijama za osobe sa invaliditetom i Rome u Beogradu kojima mogu da se obrate žrtve različitih oblika kriminaliteta: misiju organizacije, kontakt detalje, ko i na koji način može da kontaktira organizaciju, šta se žrtvama nudi i slično.

Publikacija *Žrtve i svedoci u krivičnopravnom sistemu* ima za cilj da žrtvama kriminaliteta, njima bliskim lica- ma, ali i svim građani- ma, posluži kao uputst- vo kako da prijave kri- vično delo, koja prava i obaveze imaju, i šta mogu da očekuju kada se pojave na sudu kao oštećeni ili svedoci.

Zalaganje za podizanje društvene svesti o žrtvama i promene zakona i prakse

Uporedno sa ostalim projektnim aktivnostima odvijale su se aktivnosti koje su se odnosile na zala- ganje za podizanje društvene svesti o žrtvama i promene zakona i prakse.

Obeležavanje međunarodnog dana žrtava

Na inicijativu Viktimološkog društva Srbije, Međunarodni dan žrtava (22. februar) u Srbiji je prvi put obeležen 2005. godine. Ova inicijativa je nastavljena i 2006. i 2007. godine. Međunarodni dan žrtava je 2006. godine bio obeležen konferen- cijom za štampu koju je VDS organizovalo u sarad- nji sa Savetom Vlade RS za rodnu ravnopravnost. Godinu dana kasnije, tj. 2007. godine ovaj dan obeležen je medijskim istupanjima članica i članova Viktimološkog društva Srbije u kojima su oni pokušali da skrenu pažnju javnosti na probleme žrtava, kao i da ukažu žrtvama da nisu same i da postoje organizacije kojima mogu da se obrate. Pored toga, u Beogradu, Subotici, Kragujevcu, Majdanpeku i Nišu bio je prikazan dokumentarni film „Zaboravljeni“, Međunarodnog viktimološkog instituta u Tilburgu, Holandija, koji ima za cilj podizanje svesti javnosti o problemima i pravima žrtava. Obeležavanje dana žrtava 2007. godine bilo

je propraćeno i humanitar- nom akcijom prikupljanja pomoći za jednu ženu, samohranu majku troje maloletne dece, žrtvu nasilja u porodici koja

Pored navedenih materijala, štampan je jedan broj časopisa *Temida* čija je tema *Pomoć i podrška žrtvama*. U okviru teme broja publikovani su tekstovi koji se odnose na rezultate istraživanja službi i organizacija u Srbiji koje pružaju pomoć žrtvama kriminaliteta i organizacija koje rade sa decom i specijalizovanih organizacija za osobe sa invaliditetom i Rome u Beogradu. U ovom broju časopisa nalaze se i tekstovi koji se odnose na razvoj službi za pomoć i podršku žrtvama kriminaliteta u Srbiji i analizu rada Službe VDS info i podrška žrtvama u 2006. godini.

se obratila za pomoć i podršku Viktimološkom društvu Srbije.

Okrugli sto „Kreiranje sveobuhvatnog mehanizma zaštite žrtava: iskustva drugih zemalja i moguća rešenja za Srbiju“

U cilju podizanja društvene svesti o potrebama žrtava za odgovarajućim oblicima pomoći, podrške i zaštite, kao i odgovarajućim institucionalnim meha- nizmima i zakonskim rešenjima u pogledu zaštite žrtava kriminaliteta, u saradnji sa Misijom OEBS u Srbiji i Ministarstvom rada, zapošljavanja i socijalne politike RS, organizovan je okrugli sto pod nazivom *Kreiranje sveobuhvatnog mehanizma zaštite žrtava: iskustva drugih zemalja i moguća rešenja za Srbiju* (Beograd, 30. novembar 2006. godine). Cilj okruglog stola bio je da se kroz iskustva drugih zemalja koje imaju višegodišnju tradiciju pružanja pomoći i podrške žrtvama kriminaliteta u okviru službi za žrtve, sagledaju moguća rešenja za našu zemlju. O iskustvima u pogledu organizovanja i rada službi za pomoć žrtvama u pojedinim zemljama govorili su najistaknutiji stručnjaci u oblasti pomoći, podrške i zaštite žrtava kriminaliteta: Helen Reeves (Velika Britanija), Jan van Dijk (Holandija), Marketa Vitousova (Češka Republika) i Ilse Van de Walle (Belgija). Pored toga, predstavljene su aktivnosti Viktimološkog društva Srbije kao i rad Službe za žrtve *VDS info i podrška žrtvama*. O VDS i službi *VDS info i podrška žrtvama* govorile su Vesna Nikolić-Ristanović, Jasmina Nikolić i Sanja Ćopić.

Saradnja

I u proteklom periodu nastavljene su aktivnosti na planu jačanja saradnje kako na nacionalnom, tako i na međunarodnom planu.

Saradnja na nacionalnom nivou

Tokom 2006. i 2007. godine nastavljena je saradnja VDS sa drugim nevladinim organizacijama i državnim organima i institucijama u Srbiji.

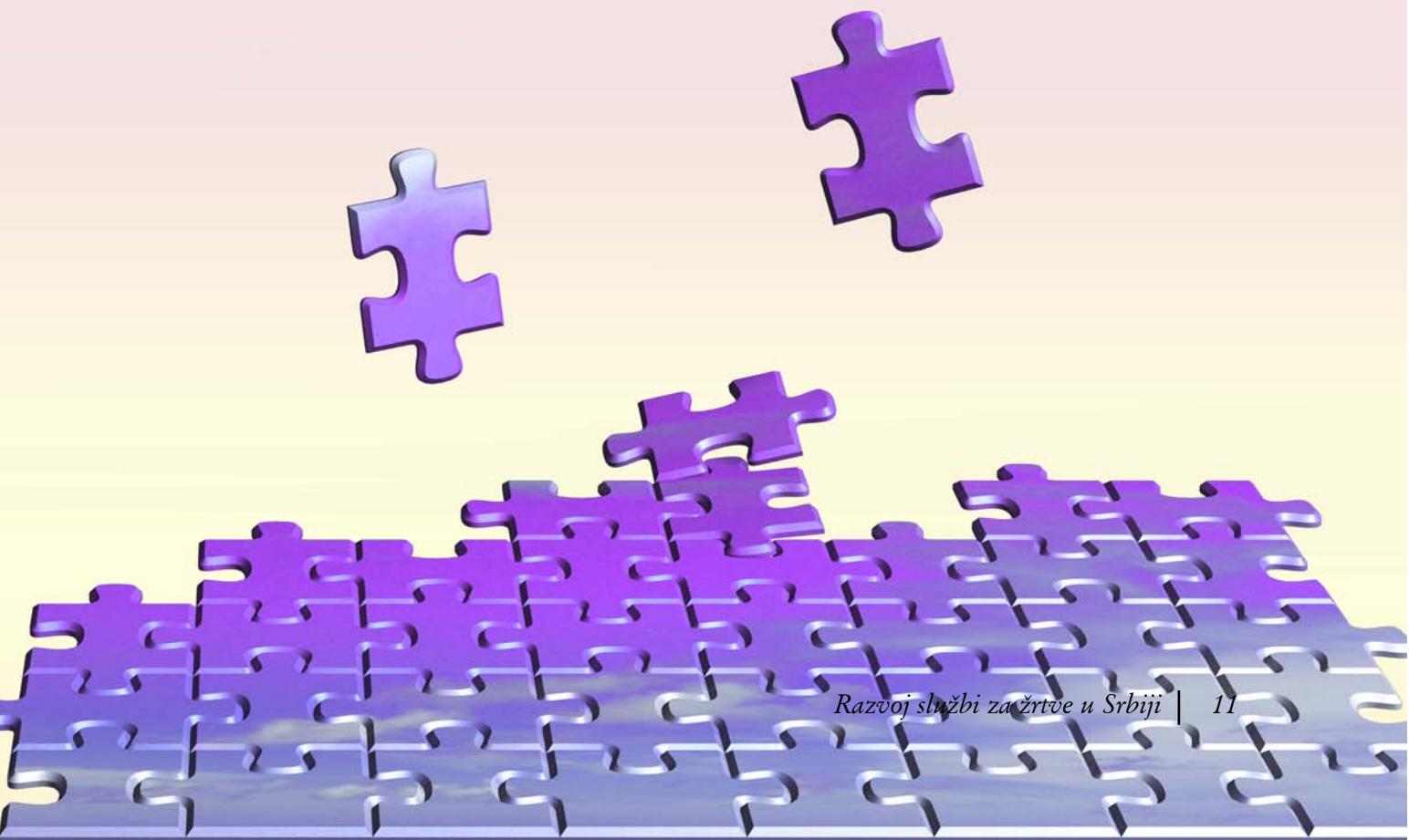
U sklopu redovnih aktivnosti Službe *VDS info i podrška žrtvama*, organizovano je više sastanaka sa predstavnicima državnih institucija i nevladinih organizacija, koji su imali za cilj razmenu iskustava i upoznavanje sa radom Službe. Osim toga, Služba se u ciju pružanja podrške žrtvama u pojedinim slučajevima obraćala državnim institucijama, i to policiji, centrima za socijalni rad i sudovima.

Septembra 2006. godine Viktimološko društvo je potpisalo Sporazum o saradnji sa I opštinskim

javnim tužilaštvom u Beogradu, a novembra 2006. godine potpisana je Sporazum o saradnji sa Srpskim savetom za izbeglice. Saradnja sa drugim, pre svega ženskim nevladnim organizacijama, kao i sa Savetom za rodnu ravnopravnost RS došla je do izražaja tokom rada na izradi Nacionalnog plana akcije za žene. Viktimološko društvo Srbije je, u okviru ovog procesa koji je vodio Savet Vlade RS za rodnu ravnopravnost, bilo uključeno u rad grupe koja se bavila pitanjem nasilja nad ženama.

Međunarodna saradnja

U 2006. i 2007. godini VDS je sarađivalo sa Međunarodnim viktimološkim institutom (Tilburg, Holandija), Viktimološkim društvom Indije (Indija), UNODC (Beč, Austrija), UNICRI (Torino, Italija), Katoličkim univerzitetom Leuven (Belgija), FAFO Institutom (Oslo, Norveška) i Službom za žrtve iz Mađarske.

Ostale aktivnosti Viktimološkog društva Srbije u 2006/2007. godini

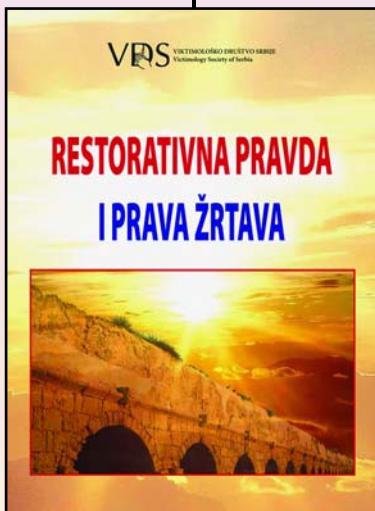

Restorativna pravda i prava žrtava

Jedno od najznačajnijih dostignuća savremenog krivičnopravnog sistema i kriminalne politike predstavlja razvoj koncepta restorativne pravde. Primena ovog oblika reagovanja na kriminalitet, koji je orijentisan na popravljanje štete nastale izvršenjem krivičnog dela i uspostavljanje balansa između interesa i potreba svih zainteresovanih strana, tj. žrtve, učinjocu i zajednice u kojoj konflikt egzistira, u Srbiji je tek u povoju. Izmenama krivičnog i maloletničkog zakonodavstva, u naš krivičnopravni sistem uneti su pojedini elementi restorativne pravde. Međutim, restorativna pravda kao teorijski koncept uopšte, a posebno sa stanovišta njenog pozitivnog uticaja na žrtvu, gotovo je nepoznata naučnoj, stručnoj i široj javnosti. Upravo to je predstavljalo polaznu osnovu za realizaciju projekta pod nazivom *Restorativna pravda i prava žrtava: podizanje svesti stručnjaka, medija i građana*. Cilj projekta bilo je informisanje i podizanje svesti naučne i stručne javnosti, građana i predstavnika

medija o konceptu restorativne pravde i pravima žrtava. U okviru projekta organizovana su tri okrugla stola za predstavnike pravosuđa, advokature, policije, sistema socijalne zaštite, nevladinih organizacija i medija, i to u Subotici, Nišu i Kragujevcu.

U okviru projekta štampana je brošura *Restorativna pravda i prava žrtava*. Brošura sadrži osnovne informacije o tome šta je restorativna pravda, koja su osnovna obeležja ovog oblika reagovanja na kriminalitet, koji su glavni principi i programi restorativne pravde, od kakvog je ona značaja za žrtvu, učinjocu i društvo, kao i koje odredbe krivičnog i maloletničkog zakonodavstva Republike Srbije sadrže elemente restorativnog karaktera. Pored toga, u okviru brošure nalazi se i upitnik putem koga želimo da ispitamo stavove stručnjaka o restorativnoj pravdi i njenim mogućnostima u pogledu odgovora na kriminalitet u našoj zemlji.

Edukacija

Specijalistički kurs o trgovini ljudima za socijalne radnike

U okviru aktivnosti VDS u vezi sa edukacijom tokom 2006. godine realizovan je specijalistički kurs o trgovini ljudima za socijalne radnike. Viktimološko društvo Srbije je još 2005. godine napravilo program specijalističkog kursa i priručnik

o trgovini ljudima za socijalne radnike. Specijalistički kurs, koji je podržan od strane Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike RS, realizovan je 2006. godine u saradnji sa Misijom OEBS-a u Srbiji. Kurs je pohađalo 10 predstavnika centara za socijalni rad sa teritorije grada Beograda. Ovaj kurs je polaznicima pružio teorijska i

praktična znanja i veštine za rad sa žrtvama trgovine ljudima, posebno ženama i decom.

Trening za rad sa decom žrtvama

U cilju unapređenja rada Službe *VDS info i podrška žrtvama*, u novembru 2006. godine realizovan je trening za koordinatorke Službe za rad sa decom žrtvama. Cilj ovog treninga bio je da se steknu znanja potrebna za pružanje

podrške deci u slučajevima kada su žrtve kriminaliteta. Trening je držala Ilse Van De Walle iz holandske službe za žrtve kriminaliteta, koja je i jedna od inicijatorki osnivanja službi za decu žrtve u Belgiji i Holandiji. Pored toga, ona je i jedna od koordinatorki projekta MUSAS koji je okupio zemlje Zapadne Evrope i pojedine istočnoevropske države u cilju razvijanja jedinstvenih programa za obuku osoba koje treba da rade sa decom žrtvama kriminaliteta.

Istraživanja

Tokom 2006. i 2007. godine realizovano je nekoliko istraživanja: istraživanje radova o rodnoj ravnopravnosti i pravima žena, istraživanje i analiza zakonodavstva u vezi sa pranjem novca i istraživanje podataka Službe *VDS info i podrška žrtvama* koje se kontinuirano sprovodi od 2004. godine.

Rodna bibliografija

Ovo istraživanje obuhvatilo je prikupljanje podataka o radovima koji se odnose na pitanje rodne ravnopravnosti i prava žena a koji su objavljeni u Srbiji u periodu između 2000. i 2005. godine, i to knjige, monografije i delove monografija, članke objavljene u domaćim naučnim i stručnim časopisima i radove objavljene u zbornicima sa naučnih i stručnih skupova. Podaci su prikupljeni iz različitih izvora, potom sistematizovani i uneti u unapred sačinjenu formu. Bibliografija radova dostupna je na internet stranici VDS www.vds.org.yu. Bibliografija relevantnih istraživanja koja se odnose na pitanja rodne ravnopravnosti i prava žena napravljena je u okviru Regionalnog projekta za ravnopravnost polova u Srbiji, kao programa UNDP u Srbiji koji je realizovan u saradnji sa Savetom za ravnopravnost polova Vlade Republike Srbije.

Pranje novca i zakonodavstvo u Srbiji

U saradnji sa Međuregionalnim institutom Ujedinjenih nacija za istraživanje kriminala i

krivičnopravnih sistema (UNICRI – UN Interregional crime and justice research institute) sa sedištem u Torinu, Italija, Misijom OEBS u Srbiji i Univerzitetom u Tilburgu, Holandija realizovano je istraživanje *Pranje novca i zakonodavstvo u Srbiji*. U okviru ovog istraživanja uradena je analiza zakonodavstva u Srbiji u vezi sa pranjem novca i njegove usklađenosti sa relevantnim međunarodnim dokumentima koje je Srbija ratifikovala. Dokument će biti dostupan na internet stranici Viktimološkog društva Srbije www.vds.org.yu i UNICRI www.unicri.it

Istraživanje i analiza rada Službe

VDS info i podrška žrtvama

Kontinuirano istraživanje rada Službe *VDS info i podrška žrtvama* sprovodi se od 2004. godine. Međutim, tek od sredine 2005. godine podaci se vode i obrađuju uz korišćenje za to posebno konstruisanog upitnika i na osnovu usvojene jedinstvene metodologije njihovog unosa i obrade. Na ovaj način postavljena je osnova za redovno praćenje, istraživanje, poređenje i analizu rada, odnosno podataka Službe, za bolje povezivanje teorije i prakse, kao i za kvalitetnije korišćenje ukupnih kapaciteta Viktimološkog društva Srbije. Osim toga, na ovaj način postavljena je i osnova mogućeg budućeg modela jednoobraznog vođenja (međusobno uporedivih) podataka o žrtvama u ovoj, kao i u drugim službama za žrtve u Srbiji.

Program Istina i pomirenje

U okviru programa *Istina i pomirenje*, tokom 2006. i 2007. godine Viktimološko društvo je radio na razvoju Asocijacije Zajednička akcija ZA istinu i pomirenje.

Ideja traganja za "trećim putem" ka istini i pomirenju okupila je oko Viktimološkog društva Srbije grupu organizacija i pojedinaca koji predstavljaju različite segmente društva i različite regije u Srbiji. Njihovim povezivanjem oformljena je Asocijacija *Zajednička akcija ZA istinu i pomirenje*, kroz čije delovanje se nastoji razviti model saradnje različitih društvenih grupa i regiona koji se mogu smatrati reprezentativnim za Srbiju, pa samim tim i mogući model sveobuhvatnog bavljenja prošlošću koji bi bio primeren domaćem društvenom kontekstu.

Asocijacija je otvorena za sve koji žele da daju svoj doprinos nekonfliktnom bavljenju prošlošću i koji žele da doprinesu miru u Srbiji i u regionu. Od sličnih inicijativa se posebno razlikuje po tome što obuhvata i predstavnike žrtava rata, bivše logoraše, učesnike rata i druge osobe koje su na najdirektniji način pogodene ratom, kao i svojom opredeljenostu da se bavi svakom žrtvom i svakim zločinom, bez obzira na njihovu nacionalnu, političku ili drugu pripadnost.

Jedna od najvažnijih karakteristika Asocijacije Zajednička akcija ZA istinu i pomirenje, i ujedno njen specifičnost u odnosu na slične projekte, je njen pokušaj da se prošlošću bavi na kompleksan način i da pokuša da zatvorí postojeće spirale sukoba

i nasilja u društvu. To je bavljenje prošlošću koje ima za cilj bavljenje, ne samo posledicama, već i uzročima, odnosno dugoročno izlečenje društva, a ne samo privremeno rešavanje problema, odnosno sukoba. Ideja „trećeg puta“, kao glavna okosnica aktivnosti Asocijacije, uključuje i zalaganje za odgovornost izvršilaca, ali i priznanje patnji žrtava, pomoći i podršku žrtvama, rad na reintegraciji izvršilaca u društvo i, kada je to moguće i smisleno, i posredovanje između ove dve grupe.

Tokom 2006. i 2007. godine aktivnosti su prvenstveno bile usmerene na unutrašnji razvoj Asocijacije, odnosno na njeno uobličavanje, preciziranje ciljeva i osnovnih vrednosti, kao i na ojačavanje i međusobnu podršku članova. Drugim delom, ali znatno manje, aktivnosti su bile okrenute prema spolja, odnosno u pravcu javne promocije ideja "trećeg puta" i same Asocijacije. Održana su četiri sastanka Privremenog Odbora Asocijacije i tri sastanka-seminara Asocijacije - u Novom Sadu, Kragujevcu i Vranjskoj Banji.

Asocijacija ima mailing listu ZAistinupomirene@yahoogroups.com koja omogućava brzu razmenu novosti o aktivnostima članova/članica Asocijacije. Putem mailing liste razmenjuju se i različite informacije koje mogu biti korisne i interesantne organizacijama i pojedincima koji deluju u oblasti istine i pomirenja.

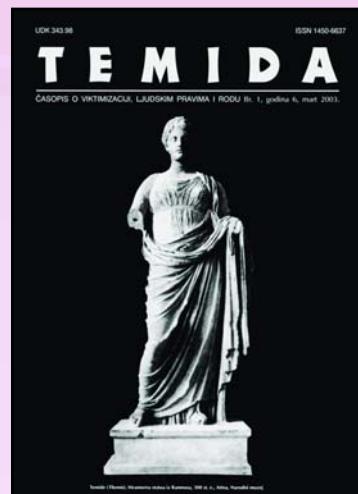
Na mailing-listu *Zajedničke akcije ZA istinu i pomirenje* možete se prijaviti preko E-maila: vds@yubc.net

Izdavačka delatnost

U proteklom periodu nastavljeno je izdavanje časopisa o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu *Temida*. Tokom 2006. godine iz štampe su izašla 4 broja časopisa *Temida* sa sledećim temama brojeva:

- 1) Alternativne sankcije i prava žrtava
  - 2) Institucije i žrtve
  - 3) Zdravlje i žrtve
  - 4) Viktimizacija na radnom mestu
- Teme brojeva u 2007. godini su:
- 1) Restorativna pravda i prava žrtava
  - 2) Pomoć i podrška žrtvama
  - 3) Mentalni poremećaji i viktimizacija
  - 4) Žrtve uznenemiravanja

VDS biblioteka

U okviru svoje biblioteke, Viktimološko društvo Srbije raspolaže sa preko 700 naslova iz domena prava, kriminologije, viktimologije, istine i pomirenja, restorativne pravde i drugih oblasti.

VDS biblioteka je dostupna svim članovima Društva. Sadržaj VDS biblioteke dostupan je na internet stranici www.vds.org.yu

Ko je pomogao rad VDS u 2006/2007. godini

U 2006. i prvoj polovini 2007. godine realizaciju projekata i drugih aktivnosti VDS finansijski su podržali:

- ✓ Evropska unija/Evropska agencija za rekonstrukciju
- ✓ Ministarstvo nauke Republike Srbije
- ✓ Fondacija Friedrich Ebert Stiftung

- ✓ Fond za otvoreno društvo
- ✓ OEBS
- ✓ UNDP
- ✓ Organizacija za podršku žrtvama saobraćajnih nesreća - Belgija

Donatorima se i ovom prilikom zahvaljujemo.

Možete li i Vi da pomognete naš rad?

Za dalji razvoj Službe *VDS info i podrška žrtvama* kao i za realizaciju ostalih aktivnosti VDS potrebni su nam materijalni i ljudski resursi. Potrebna su nam sredstva za dalje proširivanje delatnosti koja bi omogućila:

- Animiranje i obuku volontera
- Osnivanje fonda za hitnu finansijsku pomoć žrtvama
- Štampanje i distribuciju novih informativnih materijala

- Proširivanje rada Službe na pružanje podrške deci kao žrtvama kriminaliteta
- Osnivanje Službe za svedoke u sudu
- Osnivanje novih lokalnih službi za žrtve

Pored toga, potrebni su nam i:

- Adekvatniji prostor za Službu
- Osobe zainteresovane za volonterski rad
- Stručnjaci zainteresovani za unapređenje prava žrtava.

S obzirom da će Viktimološko društvo Srbije i Beograd biti domaćini Konferencije Evropskog foru-

ma službi za žrtve 2008. godine, potrebna su nam sredstva za organizovanje ovog prestižnog skupa!

Kako Vi/Vaša organizacija ili institucija možete da pomognete?

Vi možete značajno da promenite život žrtava kriminaliteta na sledeći način:

- **Postanite volonter!**

Za više informacija obratite se kancelariji Viktimološkog društva Srbije na telefon 011-30 34 232.

- **Uplatite donaciju ili na drugi način
pomognite rad Službe**

Donacije možete uplatiti na račun Viktimološkog društva Srbije: Komercijalna banka A.D. Beograd, račun br. 205-4789-77 (za dinare) ili

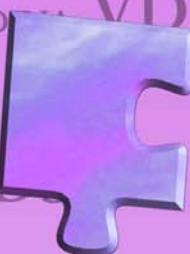
Na račun posredničke banke za EUR: Deutsche bank AG, Frankfurt/M, FR Germany SWIFT CODE: DEUTDEFF BLZ 50070010 (banka korisnika: /935966200-EUR, Komercijalna banka A.D. Beograd, Svetog Save 14, 11000 Belgrade, FRY, SWIFT CODE: KOBBZUBG, korisnik Viktimološko društvo Srbije, br. računa: 5443-17174550, IBAN: CS73205001717455000041) (za devize)

- U vezi sa drugim načinima pomoći, obratite se kancelariji Viktimološkog društva Srbije na telefon 011-30 34 232 ili E-mail vds@eunet.yu
- Preplatite se na časopis *Temida*!
- Postanite član/članica Viktimološkog društva Srbije i uplatite članarinu.

Pozovite nas ili pošaljite E-mail a mi ćemo Vam poslati sve potrebne informacije.
Više informacija možete naći i na našoj stranici na internetu www.vds.org.yu

10 GODINA VDS

10 GODINA VDS

10 GODINA VDS

VDS

10 GODINA VDS

10 GODINA VDS

10 GODIN

Viktimološko društvo Srbije
tel/fax: 011/30-342-32
E-mail: vds@Eunet.yu
web site: www.vds.org.yu

Sadržaj ovog materijala ne predstavlja nužno zvanične stavove Evropske unije

VDS

10 GODINA VDS

NA VDS

